

„Chowanna”	Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego	Katowice 2007	R. L (LXIII)	T. 1 (28)	s. 79–93
------------	--	---------------	-----------------	--------------	----------

Aktywność polityczna

Agnieszka GAWOR
Eugenia MANDAL

Kobieta czy polityk? Treść i struktura stereotypu kobiety zajmującej się polityką

Wprowadzenie

Zapoczątkowane w 1989 roku przemiany w życiu społecznym, gospodarczym i politycznym Polski zmieniają sposób myślenia, na temat obecności w nich kobiet. Zmienia się też obraz kobiet zarówno w świadomości jednostek, jak i klas rządzących. Kobiety coraz częściej spostrzegane są jako te, które nie tylko zajmują się domem i dziećmi, ale także na równi z mężczyznami pracują zawodowo, nierzadko w „tradycyjnie” męskich profesjach – także w polityce.

Psychologia polityczna stanowi bardzo istotną „interdyscyplinarną dziedzinę wiedzy, wyjaśniającą polityczne poznanie, myślenie oraz postawy i zachowania polityczne” (Skarżyńska, 2002a, s.193). I choć prac o tej tematyce ukazało się już wiele (zob.: Reykowski, 1993, red., 1995; Raciborski, 1997; Jakubowska, 1999; Skarżyńska, 1999, 2000, 2002a, 2002b, 2005; Mazur, 2002; Cwalina, Falkowski 2000), to można odnieść wrażenie, że problem płci polityka poruszany jest przez badaczy marginalnie. Wciąż dominuje podejście badawcze koncentrujące się na politykach jako grupach homogenicznych, przynajmniej w zakresie ich płci. Może to prowadzić do daleko idących uproszczeń czy zniekształceń.

Na kobietę polityka można spojrzeć dwuaspektowo. Po pierwsze, można przyglądać się jej przez pryzmat osoby o określonej płci, czyli – kobiety, po drugie, przez pryzmat pełnionej przez nią funkcji, czyli – polityka. Używane tutaj określenie „kobieta polityk” ma podkreślać ową dwoistość rozumowania dotyczącego jej osoby i swoistą transgresję roli kobiecej.

Liczne badania psychologiczne pokazują, że kobieta stereotypowo postrzegana jest jako ciepła, opiekuńcza i ekspresyjna, w przeciwieństwie do mężczyzn kojarzonych głównie z kompetencją i racjonalnością (B r o v e r m a n i n., 1968). Wśród cech stereotypowo przypisywanym kobietom wymieniane są: emocjonalność, delikatność, czułość, troska o uczucia innych, pomaganie, dawanie wsparcia emocjonalnego innym (D e a u x, L e w i s, 1983, 1984), wrażliwość, wrażliwość na potrzeby innych, zdolność do poświęceń, naiwność (K u c z y ń s k a, 1992), łagodzenie konfliktów, bycie miłą, pogodną (K w i a t k o w s k a 1999; por. W i l i a m s, B e s t, 1990; za: W o j c i s z k e, 2002; M a n d a l, 2004). Mężczyznom natomiast stereotypowo przypisywane są m.in.: niezależność, aktywność, kompetencja, łatwość podejmowania decyzji, niezawodność, wiara w siebie, nieuleganie naciskowi, poczucie przywództwa (D e a u x, L e w i s, 1983, 1984), dominacja, rywalizacja, nastawienie na sukces, siła przebicia, arogancja, pewność siebie (K u c z y ń s k a, 1992; por. W i l i a m s, B e s t, 1990. za: W o j c i s z k e, 2002; M a n d a l, 2004).

Stereotypy płci podkreślają zatem posiadanie przez kobiety cech kojarzonych głównie z emocjonalnością, a przez mężczyzn – cech związanych z instrumentalnością.

Polityka powszechnie uważana jest za dziedzinę typowo męską, w której obowiązują twarde „męskie” reguły zachowania. Co znamienne, brak nawet odpowiedniego określenia „żeńskiego” rodzaju słowa „polityk”¹.

Polityk w świetle potocznych przekonań jawi się jako osoba silna, bezwzględna, rywalizująca, manipulująca innymi, dbająca jedynie o własne interesy i niemoralna. Wiele tych opinii potwierdzają badania psychologiczne.

Przykładowo: okazuje się, że wielu polityków charakteryzuje WZA – wzór zachowania typu A, czyli: silna potrzeba osiągnięć, silne tendencje

¹ Zdaniem językoznawcy Mosiołek-Kłosińskiej (2001), polszczyzna ma takie możliwości słowotwórcze, żeby utworzyć formę żeńską od męskiej. Teoretycznie można więc powiedzieć o kobiecie polityku: „polityczka”. Problem w tym, że poza feministkami nikt tak nie mówi. Żadne apele, by używać jakiegoś wyrazu zamiast innego, nie odnoszą skutku, jeżeli społeczeństwo nie będzie go lubiło. Nikt bowiem nie „zatwierdza” form językowych – jedyną instytucją „zatwierdzającą” jest społeczeństwo. To, że mówimy o kobiecie „polityk”, a nie „polityczka”, świadczy głównie o tym, że dawniej polityką nie zajmowały się kobiety, a nie o tym, że dziś kobiety są dyskryminowane. Język zmienia się zatem wolniej niż świat.

rywalizacyjne, potrzeba uznania, skłonność do nieustannego angażowania się w różnego rodzaju aktywności, impulsywnego i szybkiego działania, psychofizycznej hipergotowości (Friedan, Rosenman, 1974; Wiegeler, Oots, 1990, za: Skarżyńska 1999).

Powszechnie sądzi się, iż osiąganie celów politycznych ułatwia specyficzny typ osobowości – makiawelizm, czyli zdolność do manipulowania innymi ludźmi i charakterystyczny sposób spostrzegania świata społecznego jako miejsca, w którym między ludźmi rozgrywa się nieustająca walka, a zwyciężają sprytniejsi czy bardziej bezwzględni (Christie i Geis, 1970, za: Reykowski, 2000; por. Jarymowicz, 1976). Makiaweliści to ludzie zachowujący dystans emocjonalny wobec innych (niski poziom empatii), niepoddający się prośbom i naciskom – o ile nie widzą w tym osobistej korzyści. Lubią rywalizować i manipulować innymi, a odczytywane potrzeby partnerów wykorzystują do własnych celów (Jarymowicz, 1980). Choć makiawelizm charakteryzuje nie tylko polityków, odnosić się również może także do reprezentantów innych zawodów, to jednak właśnie z politykami jest najczęściej wiązany. Twierdzi się bowiem, że – mimo iż z całą pewnością nie dotyczy wszystkich polityków – jest wśród nich zjawiskiem nader częstym (Reykowski, 2000).

Zdaniem psychologów, polityków charakteryzują też wysokie zdolności manipulacyjne w pełnieniu ról politycznych. Stają się one z czasem dominującym rysem osobowości określanych jako „bezwzględny gracz” (*hardball practitioner*) (Etheredge, 1993, za: Reykowski, 2000).

Politycy „bezwzględni gracze” pojmują polityczne przywództwo jako służące głównie osiągnięciu prestiżu, władzy i profitów (a więc podejmują działania podporządkowane dobru własnemu) (Skarżyńska, 2002, 2005). Polityka o takich cechach charakteryzuja: wyolbrzymione ambicje, chęć zdobywania prestiżu i potęgi, nieumiejętność rozróżniania celów dobrych dla niego od tych, które są dobrem publicznym, zachowanie wobec innych nacechowane chłodnym i instrumentalnym stosunkiem, cyniczny pogląd na naturę ludzką (zakładanie, że przeciwnicy polityczni również dążą do władzy i prestiżu, dbając nie o dobro publiczne, lecz o własne interesy), brakiem określonych zasad moralnych – cechuje go elastyczność w doborze metod postępowania (nie waha się przed naginaniem prawa), próżność, przekonanie o własnej wielkości i wreszcie agresywność (Reykowski, 2000). Tak więc świat polityki podobny jest raczej do świata „męskiego” niż „kobiecego”.

Celem prezentowanych badań była próba odpowiedzi na pytanie o wizerunek kobiety polityka, czyli o to, co wynika ze swoistego „zderzenia” dwóch światów: kobiety i kobiecości (ciepło, ekspresyjność, wrażliwość) i polityki (twarde reguły, bezwzględność)? W jaki sposób stereotypowo spostrzegana jest kobieta polityk? Czy jest to wizerunek spójny, czy raczej istnieją różne

jego oblicza – podtypy wizerunku kobiety polityka? Jaka jest treść i struktura stereotypu kobiety polityka wśród kobiet i mężczyzn?

Metoda

Procedura badawcza

Procedura badawcza składała się z dwóch etapów wzajemnie z sobą powiązanych. Etap pierwszy służył konstrukcji narzędzia badawczego wykorzystywanego w etapie drugim właściwym.

W etapie pierwszym badani otrzymali arkusz papieru formatu A4 wraz z następującą instrukcją: „Jesteśmy ciekawi Twoich wyobrażeń na temat kobiety polityka. Poniżej napisz wszystkie skojarzenia, jakie przychodzą Ci na myśl w związku z kobietą politykiem. Liczba skojarzeń i ich treści zależą tylko od Ciebie. Mogą to być pomysły mniej lub bardziej poważne. Zapisz **wszystko** to, co przyjdzie Ci do głowy. Masz na to tyle czasu, ile potrzebujesz”.

Pośród wszystkich opisów kobiety polityka wyłoniono 150 pozycji, które występowały z największą częstotliwością. Dokonano badań pilotażowych. Okazało się, że lista pozycji jest dla badanych zbyt długa i wymusza odpowiedzi metodą losową. Ostatecznie do badań użyto skali składającej się z 75 pozycji².

Osoby badane proszono o określenie na 7-stopniowej skali, w jakim stopniu podane twierdzenia, ich zdaniem, odnoszą się do kobiety polityka. Przy czym „1” oznaczało „zdecydowanie taka nie jest”, „7” oznaczało „zdecydowanie taka jest”. Rzetelność skali testowano empirycznie podczas badania. Alfa Cronbacha wyniosła 0,92. Skalę można więc uznać za dostatecznie dobrą miarę badania stereotypu kobiety polityka.

² Konstrukcja metod własnych wywodzi się z tradycyjnego sposobu badania stereotypów. Za prekursorów badań nad stereotypami uważa się badaczy D. Katz i K. Braly (1933). W swoich badaniach używali narzędzi pomiarowych złożonych z listy cech przymiotnikowych, które badani przypisywali różnym grupom etnicznym. Miarą stereotypu jest procentowa zgodność badanych, co do tego, iż dana cecha jest typowa dla danej grupy. Boski (2001) nazywa taki sposób badań opisowo-reaktywnym. Z takiego sposobu badań korzysta obecnie wielu autorów (zob. Weigl, 1999; Bocheńska, 1999; Polkowska, Potocka-Hoser, Kurcz, 1992).

Osoby badane

W badaniu w etapie pierwszym udział wzięło 244 studentów studiów dziennych i wieczorowych, w tym 140 kobiet (57,37%) i 102 mężczyzn (42,63%). Dokonywano w nim pomiaru swobodnych skojarzeń osób badanych dotyczących kobiety polityka.

W badaniu w etapie drugim przeprowadzono pomiar treści i struktury stereotypu kobiety polityka na podstawie skali utworzonej w etapie pierwszym. Badanie miało charakter losowy. Badaniami objęto 323 osoby: w tym 174 (54%) kobiety i 149 (46%) mężczyzn w wieku od 15 do 68 lat ($M = 30,48$; $SD = 12,06$) o zróżnicowanym stopniu wykształcenia. Najwięcej osób w badanej próbie miało wykształcenie średnie – 242 osoby (74,92%), wyższym szczeblem edukacji legitymowały się 63 osoby (19,5%), szczeblem zawodowym – 14 osób (4,33%). Najmniej w badanej grupie znalazło się osób o wykształceniu podstawowym – 4 (1,24%).

Rezultaty

Treść stereotypu kobiety polityka

Do obliczania wyników wykorzystano analizę wariancji: wybrano pozycje na podstawie kryteriów wariancji istotnie różnej od wariancji średniej wszystkich zmiennych (test F) na podstawie maksymalnych wartości średnich. Za pozycje stereotypowo przypisywane kobiecie politykowi uznano określenia charakteryzujące się wysoką jednorodnością odpowiedzi. Jednorodność odpowiedzi weryfikowano, opierając się na wartościach wariancji. Za stereotypowe charakterystyki przyjęto cechy o wariancji istotnie mniejszej od wariancji średniej i przyjmujące wartość wyższą niż środek skali. Istotność weryfikowana testem F -Fishera. Wyłoniono 16 pozycji tworzących treść stereotypu kobiety polityka (zob. tab. 1).

Na podstawie uzyskanych wyników można stwierdzić, iż treść stereotypu kobiety polityka opiera się na kilku wymiarach. Jednym z nich jest *w y g ł ą d*, i tu badani wymieniają takie określenia dotyczące wyglądu, jak: elegancka, zawsze ma dobrze zrobiony makijaż, nosi staranną fryzurę, nosi garsonki. Innym wymiarem używanym do określenia kobiety polityka są *c e c h y c h a r a k t e r u*, na które składają się następujące opisy: ambitna, uparta, posiada wysokie poczucie własnej wartości, ma poczucie humoru, inteligentna, zadowolona ze swojego życia. Opisy ludzi dotyczyły ponadto

k o m p e t e n c j i: łatwo radzi sobie z problemami, jest dobrym negocjatorem, łatwo nawiązuje kontakty z innymi; c z y n n o ś c i: często wyjeżdża służbowo, uczestniczy w balach charytatywnych i imprezach kulturalnych; wreszcie m o t y w a c j i p o l i t y c z n e j: walczy o prawa innych ludzi.

Tabela 1

Stereotyp kobiety polityka w opinii osób badanych. Wyniki analizy wariancji

Zmienna	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>F</i>
Uczestniczy w balach charytatywnych i imprezach kulturalnych	5,77	1,144	1,31
Elegancka	5,77	1,175	1,38
Ambitna	5,68	1,207	1,45
Uparta	5,63	1,171	1,37
Nosi staranną fryzurę	5,58	1,291	1,66
Nosi garsonki	5,56	1,405	1,97
Łatwo i umiejętnie nawiązuje kontakty z innymi	5,55	1,205	1,45
Często wyjeżdża służbowo	5,54	1,298	1,68
Posiada wysokie poczucie własnej wartości	5,50	1,366	1,86
Zawsze ma dobrze zrobiony makijaż	5,40	1,374	1,88
Inteligentna	5,31	1,351	1,82
Jest dobrym negocjatorem	5,19	1,400	1,96
Walczy o prawa innych ludzi	5,07	1,444	2,08
Zadowolona ze swojego życia	4,97	1,381	1,91
Łatwo radzi sobie z problemami	4,96	1,426	2,03
Ma poczucie humoru	4,36	1,402	1,96

Kobietę polityka badani charakteryzują jako osobę o zadbanym wyglądzie, pozytywnych, ale zarazem mocnych cechach charakteru, nieustannie zajęą, która umiejętnie radzi sobie w wielu sytuacjach społecznych. Przewodnim motywem działalności politycznej jest dla niej walka o dobro innych ludzi.

Celem badania było także sprawdzenie, czy wskazania kobiet i mężczyzn w zakresie określeń typowych dla kobiety polityka różniły się od siebie, czyli inaczej mówiąc, czy stereotyp kobiety polityka zależy w sposób istotny od płci badanych. Do obliczeń wykorzystano test *t*-Studenta z jednoczesnym użyciem testu jednorodności wariancji *F*-Fishera i testu *U*Man-

na-Whineya. Jako istotnie różne wyniki klasyfikowano te, których p w teście t -Studenta było na poziomie istotnym z jednoczesnym spełnieniem warunku o braku istotności p jednorodności wariancji F -Fishera. Dodatkowo wyniki weryfikowano testem U Manna-Whitneya (tab. 2).

Tabela 2

Stereotyp kobiety polityka a płeć osób badanych

Zmienna	Kobiety	Mężczyźni	Poziom istotności (p)		
	$M \pm SD$	$M \pm SD$	t -Studenta	F -Fishera	U Manna-Whitneya
Walczy o prawa innych ludzi	5,26 $\pm$ 1,39	4,86 $\pm$ 1,47	0,011	0,517	0,017
Łatwo radzi sobie z problemami	5,13 $\pm$ 1,14	4,75 $\pm$ 1,52	0,018	0,065	0,037
Jest dobrym negocjatorem	5,29 $\pm$ 1,14	5,06 $\pm$ 1,48	0,148	0,123	0,286
Elegancka	5,78 $\pm$ 1,14	5,76 $\pm$ 1,22	0,900	0,364	0,887
Zawsze ma dobrze zrobiony makijaż	5,43 $\pm$ 1,34	5,36 $\pm$ 1,42	0,655	0,488	0,749
Nosi staranną fryzurę	5,63 $\pm$ 1,25	5,52 $\pm$ 1,34	0,401	0,383	0,478
Nosi garsonki	5,71 $\pm$ 1,40	5,37 $\pm$ 1,39	0,032	0,940	0,013
Łatwo nawiązuje kontakty z innymi	5,75 $\pm$ 1,11	5,32 $\pm$ 1,27	0,001	0,078	0,001
Często wyjeżdża służbowo	5,73 $\pm$ 1,23	5,32 $\pm$ 1,34	0,003	0,234	0,0007
Uczestniczy w balach charytatywnych i imprezach kulturalnych	5,83 $\pm$ 1,12	5,69 $\pm$ 1,16	0,266	0,619	0,003
Ambitna	5,79 $\pm$ 1,08	5,56 $\pm$ 1,33	0,088	0,008	0,294
Uparta	5,61 $\pm$ 1,20	5,64 $\pm$ 1,14	0,822	0,515	0,244
Posiada wysokie poczucie własnej wartości	5,47 $\pm$ 1,36	5,53 $\pm$ 1,36	0,699	0,987	0,931
Ma poczucie humoru	4,46 $\pm$ 1,31	4,25 $\pm$ 1,50	0,191	0,075	0,682
Inteligentna	5,51 $\pm$ 1,32	5,08 $\pm$ 1,35	0,005	0,736	0,004
Zadowolona ze swojego życia	5,06 $\pm$ 1,33	4,85 $\pm$ 1,43	0,185	0,345	0,324

Badani, dokonując opisu kobiety polityka na wymiarze wyglądu, są zgodni w przekonaniu co do tego, że jest ona elegancka, ma zawsze dobrze zrobiony makijaż i nosi staranną fryzurę, lecz różnią się w stereotypowych sądach na temat noszenia przez nią garsonek (M kobiet = 5,71, SD = 1,40, M mężczyzn = 5,37, SD = 1,39; p = 0,013). Można zatem powiedzieć, że kobiety bardziej niż mężczyźni uważają kobietę polityka za osobę, dla której charakterystycznym ubiorem są garsonki.

W wymiarze cech charakteru badani zgadzają się, że kobieta polityk jest osobą ambitną, upartą, o wysokim poczuciu własnej wartości, posiadającą poczucie humoru i zadowoloną ze swego życia. Kobiety jednak częściej niż mężczyźni uważają ją za bardziej inteligentną (M kobiet = 5,51, SD = 1,32, M mężczyzn = 5,08, SD = 1,33; p = 0,004).

Kobiety i mężczyźni dokonując opisów na wymiarze kompetencji, w jednakowym stopniu zgadzają się z tym, że kobieta polityk jest dobrym negocjatorem, lecz kobiety wyżej oceniają ją pod względem łatwości radzenia sobie z problemami (M kobiet = 5,13, SD = 1,14, M mężczyzn = 4,75, SD = 1,52; p = 0,037) i łatwości nawiązywania kontaktów z innymi (M kobiet = 5,75, SD = 1,11, M mężczyzn = 5,32, SD = 1,27; p = 0,001).

Charakteryzując czynności kobiety polityka, badani mieli odmienne opinie: kobiety częściej niż mężczyźni uważały kobietę polityka za osobę, dla której typowe są liczne wyjazdy służbowe (M kobiet = 5,73, SD = 1,23, M mężczyzn = 5,32, SD = 1,34; p = 0,0007) i uczestnictwo w balach charytatywnych oraz imprezach kulturalnych (M kobiet = 5,83, SD = 1,12, M mężczyzn = 5,69, SD = 1,16; p = 0,003).

Również różne zdania podały na temat motywów politycznych: kobiety częściej niż mężczyźni sądziły, że kobieta polityk przede wszystkim walczy o prawa innych ludzi (M kobiet = 5,26, SD = 1,39, M mężczyzn = 4,86, SD = 1,47; p = 0,017).

Struktura stereotypu kobiety polityka

Z uwagi na fakt, że stereotypy mają swoje podtypy, i w sposób szczególny dotyczy to stereotypów płci (zob. Wojciszke, 2002; Eckes, 1994, za: Łukaszewski, Weigl, 2001), zdecydowano się na zastosowanie analizy czynnikowej, aby zbadać, czy w przypadku kobiety polityka istnieje jeden uogólniony stereotyp, czy też jest on niejako „rozbity” na podtypy. Wydaje się to zasadne, tym bardziej, że wyniki badania ogólnej treści stereotypu sugerowały, iż nie jest on jednolity, a badani dokonywali charakterystyk, opierając się na kilku wymiarach.

Zakładając, że w rzeczywistości istnieje wysoka korelacja między czynnikami, do rotacji czynników zastosowano metodę Biquartimax znormalizowaną.

waną. Analizę wykonano osobno dla kobiet i osobno dla mężczyzn, zakładając, że wspólne dla mężczyzn i kobiet podtypy stereotypu kobiety polityka będą stanowiły sumę logiczną wyłonionych osobno czynników dla kobiet i mężczyzn.

Zdecydowano się na dosyć rygorystyczne kryteria wyboru czynników, tzn. w skład czynnika kwalifikowano tylko te pozycje, których ładunek czynnikowy był $> 0,7$. (tab. 3) i (tab. 4). Do ostatecznej analizy weszło w przy-

Tabela 3

**Struktura czynnikowa stereotypu kobiety polityka
w opinii badanych mężczyzn – rozwiązanie 5-czynnikowe,
Biquartimax znormalizowane**

Podtypy	Treść pozycji	Czynniki* (wariancja wyjaśniana)				
		I (15,9%)	II (6,3%)	III (15,1%)	IV (4,1%)	V (3,6%)
1.	Ambitna	0,729				
	Konsekwentna w działaniu	0,724				
	Posiada wysokie poczucie własnej wartości	0,714				
	Niezależna	0,752				
	Silna psychicznie	0,784				
	Inteligentna	0,729				
2.	Nosi teczkę		0,715			
	Często wyjeżdża służbowo		0,704			
	Żyje w pośpiechu		0,719			
	Żyje w stresie		0,731			
3.	Walczy o prawa innych ludzi			0,761		
	Przestrzega zasad moralnych			0,765		
	Państwo stanowi dla niej ogromną wartość			0,787		
	Jest nieskorumpowana			0,731		
	Przykładna matka i żona			0,717		
4.	Zawsze ma dobrze zrobiony makijaż				0,718	
	Nosi staranną fryzurę				0,713	
5.	Dojrzała wiekiem					0,733

* w tabeli ujęte są tylko pozycje o ładunku czynnikowym powyżej 0,7

padku mężczyzn 19 pozycji (wybrano rozwiązanie 5-czynnikowe, w sumie: 45% wariancji wyjaśnionej), w przypadku kobiet – 13 (wybrano rozwiązanie 5-czynnikowe, w sumie: 41,1% wariancji wyjaśnionej). W ten sposób uzyskano kilka podtypów stereotypu kobiety polityka w opinii badanych mężczyzn (tab. 3), w opinii badanych kobiet (tab. 4) oraz w opinii badanych mężczyzn i kobiet łącznie.

Tabela 4

**Struktura czynnikowa stereotypu kobiety polityka
w opinii badanych kobiet – rozwiązanie 5-czynnikowe,
Biquartimax znormalizowane**

Podtypy	Treść pozycji	Czynniki * (wariancja wyjaśniana)				
		I (11,2%)	II (6,1%)	III (6,0%)	IV (15,8%)	V (3,6%)
1.	Przestrzega zasad moralnych	0,721				
2.	Żyje w pośpiechu		0,822			
	Żyje w stresie					
3.	Elegancka			0,773		
	Zawsze ma dobrze zrobiony makijaż			0,851		
	Nosi staranną fryzurę			0,791		
	Jest kobieca			0,746		
4.	Opanowana				0,773	
	Pełna kultury osobistej				0,760	
	Silna psychicznie				0,762	
	Jej wypowiedzi publiczne są jasne i zrozumiałe				0,747	
5.	Kobieta samotna z wyboru					0,800
	Rozwiedziona					0,757

* w tabeli ujęte są tylko pozycje o ładunku czynnikowym powyżej 0,7

Pośród badanych mężczyzn wyróżniono 5 podtypów stereotypu kobiety polityka. Pierwszy czynnik wskazuje na cechy charakteru kobiety polityka (ambitna, konsekwentna w działaniu, posiada wysokie poczucie własnej wartości, niezależna, silna psychicznie, inteligentna), które należą do tzw. twardych (a nawet powszechnie uważanych za silne, „męskie” cechy), dlatego można taki podtyp nazwać: kobieta polityk **mocna psychicznie**. Drugi czynnik związany jest z typowymi czynnościami: nosi teczkę, często wyjeżd-

dza służbowo, żyje w pośpiechu, żyje w stresie. To osoba żyjąca bardzo dynamicznie, która spędza czas na wyjazdach służbowych, pozostaje w ciągłym napięciu, pod wpływem presji sytuacji i czasu – taki czynnik można określić mianem: **aktywna**. Trzeci czynnik charakteryzuje kobietę polityka w aspekcie przestrzegania przez nią wartości zasad etycznych („walczy o prawa innych ludzi”, „przestrzega zasad moralnych”, „państwo stanowi dla niej ogromną wartość”, „jest nieskorpumpowana”, „jest przykładną żoną i matką”). To osoba, która w zachowaniu przede wszystkim kieruje się dobrem indywidualnych ludzi i interesem całego państwa. W politycznej działalności przestrzega zasad moralnych – jest uczciwa. Oprócz jednej jasnej strony zawodowej ma i drugą, związaną z domem, gdzie umiejętnie godzi obowiązki zawodowe z obowiązkami rodzinnymi. Jest nie tylko wzorem polityka, lecz także wzorem matki i żony. Wydaje się, że kobieta polityk świeci przykładem dla innych, jest to więc osoba **moralna**. Cechuje ją nie-naganny wygląd (czynnik 4.), na jej twarzy widać zawsze dobry makijaż, na głowie staranną fryzurę („zawsze ma dobrze zrobiony makijaż”, „nosi staranną fryzurę”), a ponadto dojrzały wiek (czynnik ostatni), stąd jawi nam się jako kobieta **atrakcyjna i dojrzała wiekiem**.

Wyłoniony obraz kobiety polityka jest portretem osoby o silnych cechach psychicznych, wzbudzającej pozytywne wrażenia estetyczne, moralnej, aktywnej i dojrzałej wiekiem.

Pośród badanych kobiet wyróżniono 5 podtypów w stereotypie kobiety polityka. W zasadzie pokrywają się one z podtypami wyłoniłymi przez mężczyzn – z jednym wyjątkiem. Podczas badań mężczyzn zaobserwowano występowanie wizerunku kobiety polityka **dojrzałej wiekiem**, czego nie zaobserwowano podczas badań kobiet, i odwrotnie – w grupie badanych kobiet pojawił się podtyp kobiety polityka **bez rodziny** (czynnik 5.: „kobieta samotna z wyboru”, „rozwiedziona”), czego z kolei nie wyłoniono w badanej grupie mężczyzn. Kobiety zwracają więc uwagę na ten aspekt funkcjonowania kobiety polityka, który związany jest z domem rodzinnym. Według nich kobieta polityk jest osobą bez rodziny, tj. np. samotną z wyboru lub rozwiedzioną. Mężczyźni natomiast większą wagę przywiązują do wieku polityka płci żeńskiej. Tak więc i kobiety, i mężczyźni w podobny sposób postrzegają kobietę polityka jako kobietę, która jest: **mocna psychicznie, aktywna, moralna i atrakcyjna**. Dodatkowo zdaniem mężczyzn kobieta polityk jest **dojrzała wiekiem**, zdaniem kobiet zaś to osoba **bez rodziny**.

Dyskusja

Wyłoniona w przedstawionych badaniach treść wizerunku kobiety polityka pokazuje, że jest on dosyć złożony. Osoby badane zwracały bowiem uwagę na wiele cech i aspektów funkcjonowania kobiety polityka – przywiązując wagę m.in. do wyglądu fizycznego, cech charakteru, kompetencji, pełnionych ról i motywów podejmowania politycznej działalności.

Wyniki te można porównać z ustaleniami badań Wattenberga (1991, za: Cwalina, Falkowski, 2000; zob. Reykowski, 2000), który opisał najchętniej używane wymiary wizerunku polityka. Wyodrębnił pięć wymiarów, jakimi kierują się ludzie, dokonując ocen polityka. Są nimi: integralność (*integrity*) – czyli spójność obrazu polityka (np. jako godnego zaufania bądź nie); odpowiedzialność (*reliability*) – czyli siła, niezależność, łatwość podejmowania decyzji, stabilność kompetencji (*competence*) – czyli inteligencja, wcześniejsze doświadczenia; charyzma (*charisma*) – czyli zdolności przywódcze, patriotyzm; umiejętność komunikowania się z ludźmi oraz cechy specyficzne polityka (*personal aspects of the candidate*) – czyli wygląd, wiek, religia, pochodzenie, zawód, rodzina.

Tak więc sądy osób objętych prezentowanymi badaniami związane z wizerunkiem kobiety polityka dotyczą niemal wszystkich (prócz charyzmy) wymienionych przez Wattenberga wymiarów, a kobieta polityk postrzegana jest tutaj na podstawie ogólnych wymiarów stosowanych wobec wszystkich polityków. Jest postrzegana „jak polityk”.

Jednocześnie można przypuszczać, że w uzyskanym tu wizerunku kobieta polityk to raczej idealna niż realna kobieta polityk, ze wskazywanymi bowiem przez osoby badane wysokimi kompetencjami, inteligencją, działaniem dla dobra innych bliska jest wizerunkowi polityka pożądanemu przez społeczeństwo. Jak pokazują badania, najbardziej cenionymi cechami u polityków w Polsce w 1997 roku były: uczciwość, wiarygodność, inteligencja, rozumienie problemów zwykłych ludzi, kompetencje i działanie dla dobra Polski (CBOŚ: *Portrety liderów opozycji*, za: Cwalina, Falkowski, 2000).

W przypadku stereotypów można mówić zarówno o negatywnym, jak i pozytywnym znaku oceniającym (Łukaszewski, Weigl, 2001; Kurcz, 1994). Oznacza to, że mogą funkcjonować stereotypy ewaluatywnie nie-spójne, gdzie w obrębie jednego stereotypu wady sąsiadują z zaletami (Jarymowicz, 2001). W takim ujęciu wyłoniony w przedstawionych badaniach stereotyp kobiety polityka jest ewaluatywnie spójny i ma znak pozytywny.

Na podkreślenie zasługuje fakt, iż w prezentowanych badaniach, jeżeli ujawniały się różnice między kobietami i mężczyznami w stereotypowych

sądach, to zawsze badane płci żeńskiej oceniały kobietę polityka bardziej pozytywnie. Można to tłumaczyć faktem, iż oceniały osobę z własnej grupy. Obraz własnej grupy, czyli autostereotyp, składa się zaś w przeważającej części z cech pozytywnych, natomiast w stereotypach odnoszących się do grup innych niż własna można zauważyć przewagę cech negatywnych (Kurcz, 2001). Stąd osoby spoza grupy oceniane są mniej przychylnie (Unger, Soundra, 2002). Tak tłumaczyć można większą powściągliwość mężczyzn w bardziej przychylnym ocenianiu kobiety polityka.

Badania pokazały, że istnieje kilka niezależnych od siebie podtypów wizerunku kobiety polityka: **atrakcyjnej, mocnej psychicznie, moralnej i aktywnej**. Mężczyźni częściej zwracają uwagę na wiek kobiety polityka – to w ich ocenie pojawia się podtyp: **dojrzała wiekiem**. W wypowiedziach badanych kobiet ważniejsze jest życie rodzinne, dlatego ten podtyp: **dojrzała wiekiem** niejako „zastępuje” podtyp: **bez rodziny**. Oba podtypy w istocie mogą oznaczać to samo, albowiem kobieta starsza zwykle ma już dorosłe dzieci, zatem ma mniej obowiązków rodzinnych. Jednakże – w opiniach kobiet – kobieta polityk może pozostawać **bez rodziny** nie tylko jako osoba starsza wiekiem, ale głównie wcale nieposiadająca własnej rodziny, czyli pozostając panną lub rozwódką. Poświęca się zatem głównie aktywności politycznej i zawodowej.

Można powiedzieć, że kobieta polityk wraz z wymienionymi tutaj cechami: niezależnością, siłą psychiczną, wysokim poczuciem własnej wartości przypomina osobę o „męskich” cechach psychicznych. Natomiast pod względem wyglądu: jako osoba elegancka, o dobrze zrobionym makijażu i starannej fryzurze odpowiada typowo „kobiecej” charakterystyce.

Osoby badane zwracały uwagę na moralność kobiety polityka, tj. na przestrzeganie zasad etycznych i walkę o prawa innych ludzi. Sugeruje to idealny wizerunek kobiety polityka, a przeczy makiawelizmowi i obrazowi „bezwzględного gracza” – tak silnie związanymi, w powszechnym odczuciu z politykami.

I choć ludzie nie postrzegają stereotypowo kobiety polityka jako osoby o tendencjach do rywalizacji, silnej potrzebie uznania i osiągnięć, to jednak uważają ją za osobę bardzo aktywną. Hiperaktywność jest zaś bliska cechom charakteryzującym wzór zachowania typu A, ale jedynie w aspekcie dużej gotowości do działania.

Ogólnie zatem rezultaty badań wskazują na to, że wyłoniony wizerunek kobiety polityka jest różnorodny treściowo, a w kilku aspektach znacznie odbiega od cech powszechnie przypisywanych politykom (np. w aspekcie moralności). Osobną i otwartą kwestią pozostaje to, w jaki sposób ten dosyć pozytywny obraz kobiety polityka wpływa na jej funkcjonowanie w świecie polityki. Czy ułatwia jej odnoszenie politycznych sukcesów jako posiadającej cechy „kobiece”, bardziej pożądane przez ludzi niż cechy polityków męż-

czyn, czy też utrudnia jako kobiecie, a więc osobie, która w potocznym odczuciu nie posiada wielu cech „męskich” (np. agresywności czy skłonności do przewodzenia) powszechnie uważanych za przydatne w osiąganiu politycznych sukcesów?

Uzyskane w przedstawianych tu badaniach rezultaty pokazują raczej idealny i pożądaný – niż realny – wizerunek kobiety polityka. Być może odzwierciedlają one dosyć popularne, stereotypowe i chętnie przywoływane przez polityków przekonanie, że kobiety są potrzebne w polityce, bo „łagodzą obyczaje”.

Bibliografia

- Bocheńska D., 1999: *Rola płci w spostrzeganiu etnicznym*. „Czasopismo Psychologiczne”, nr 4, 345–354.
- Boski P., 2001: *O stereotypach niestereotypowo, czyli jak badać wiedzę o kulturze grup społecznych i unikać ich stereotypów*. W: *Stereotypy i uprzedzenia. Uwarunkowania psychologiczne i kulturowe*. Red. M. Kofta, A. Jasińska-Kania. Warszawa.
- Budrowska B., 2003: *Kobieta i kariera. Realia polskie*. W: *Szklany sufit. Bariery i ograniczenia karier kobiet. Monografia zjawiska*. Red. A. Titkow. Warszawa.
- Cwalina W., Falkowski, A. 2000: *Psychological mechanisms of political persuasion: The influence of political advertising on voting behavior*. „Polish Psychological Bulletin”, No. 31(3), s. 203–222.
- Deaux K., Lewis L., 1983: *Components of gender stereotypes*. „Psychological Documents”, No. 13, s. 25.
- Deaux K., Lewis L., 1984: *The structure of gender stereotypes: Interrelationship among components and gender label*. „Journal of Personality and Social Psychology”, No. 46, s. 991–1004.
- Jakubowska U., 1999: *Preferencje polityczne. Psychologiczne teorie i badania*. Warszawa.
- Jarymowicz M., 1980: *Makiawelizm – osobowość ludzi nastawionych na manipulowanie innymi*. W: *Osobowość a społeczne zachowanie się ludzi*. Red. J. Reykowski. Warszawa.
- Jarymowicz M., 2001: *W poszukiwaniu przesłanek sztywności stereotypów*. W: *Stereotypy i uprzedzenia. Uwarunkowania psychologiczne i kulturowe*. Red. M. Kofta, A. Jasińska-Kania. Warszawa.
- Katz D., Braly K., 1933: *Racial stereotypes of one hundred college students*. „Journal of Abnormal and Social Psychology”, No. 28, s. 280–290.
- Kofta M., Sędek G., 1992: *Struktura poznawcza stereotypu etnicznego, bliskość wyborów parlamentarnych a przejawy antysemityzmu*. W: „Kolokwia Psychologiczne”. T. 1: *Stereotypy i uprzedzenia*. Red. Z. Chlewiński, J. Kurcz. Warszawa.
- Kuczyńska A., 1992: *Inwentarz do oceny płci psychologicznej. Podręcznik*. Warszawa.
- Kurcz I., 1994: *Zmienność i nieuchronność stereotypów*. Warszawa.

- Kurcz I., 2001: *Zmiana stereotypów: Jej mechanizmy i granice*. W: *Stereotypy i uprzedzenia. Uwarunkowania psychologiczne i kulturowe*. Red. M. Kofta, A. Jasińska-Kania. Warszawa.
- Kwiatkowska A., 1999: *Siła tradycji i pokusa zmiany, czyli o stereotypach płciowych*. W: *Męskość – kobiecość w perspektywie indywidualnej i kulturowej*. Red. J. Miluska, P. Boski. Warszawa.
- Mandal E., 2004: *Podmiotowe i interpersonalne konsekwencje stereotypów związanych z płcią*. Wydanie drugie zmienione. Katowice.
- Mazur M., 2002: *Marketing polityczny. Studium porównawcze prezydenckich kampanii wyborczych w USA i Polsce*. Warszawa.
- Mosiółek-Kłosińska K., 2002: *Kobieta po polsku*. „Gazeta Wyborcza” z 4 października, s. 11.
- Polkowska A., Potocka-Hoser A., Kurcz I., 1992: *Struktura wewnętrzna reprezentacji umysłowej terminów politycznych: stereotypy czy prototypy?* W: „Koloquia Psychologiczne”. T. 1: *Stereotypy i uprzedzenia*. Red. Z. Chlewiński, I. Kurcz. Warszawa.
- Raciborski J., 1997: *Polskie wybory. Zachowania wyborcze społeczeństwa polskiego 1989–1995*. Warszawa.
- Reykowski J., red., 1993: *Wartości i postawy Polaków a zmiany systemowe. Szkice z psychologii politycznej*. Warszawa.
- Reykowski J., red., 1995: *Potoczne wyobrażenia o demokracji. Psychologiczne uwarunkowania i konsekwencje*. Warszawa.
- Reykowski J., 2000: *Psychologia polityczna*. W: *Psychologia. Podręcznik akademicki*. Red. J. Strelau. Gdańsk.
- Rozenkrantz P., Kogel S., Bee H., Broverman, I., Broverman D.M., 1968. *Sex-role stereotypes and self-concepts in college students*. „Journal of Consulting and Clinical Psychology”, No. 32, s. 287–295.
- Siemieńska R., 1990: *Płeć, zawód, polityka. Kobiety w życiu publicznym w Polsce*. Warszawa.
- Skarżyńska K., 1999: *Aktywność i bierność polityczna*. W: *Psychologia polityczna*. Red. K. Skarżyńska. Poznań.
- Skarżyńska K., 2000: *Główne nurty psychologii politycznej*. „Czasopismo Psychologiczne”, No. 6, s. 3–4, 193–203.
- Skarżyńska K., 2002a: *Nacjonalizm i patriotyzm: orientacje ideologiczne i postawy jednostek*. W: *Podstawy psychologii politycznej*. Red. K. Skarżyńska. Poznań.
- Skarżyńska K., 2002b: *Przywództwo polityczne*. W: *Podstawy psychologii politycznej*. Red. K. Skarżyńska. Poznań.
- Skarżyńska K., 2005: *Psychologia polityczna*. Poznań.
- Weigl B., 1999: *Stereotypy i uprzedzenia etniczne u dzieci i młodzieży*. Warszawa.
- Wojciszke B., 2002: *Kobiety i mężczyźni: odmienne spojrzenie na różnice*. Gdańsk.